

2. КРАІЛ і Бюро економічної безпеки України підписали Меморандум про взаємодію та інформаційний обмін/ Офіційний вебсайт Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. URL: <https://gc.gov.ua/ua/Informatsiini-povidomlennia/33171.html>.

3. Черней В.В. Актуальні питання взаємодії суб'єктів запобігання економічній злочинності в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. №1. С.3-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2014_1_3.

4. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017, №1. С. 233-242.

5. Топорецька З. М. Проблема позапланових документальних перевірок в кримінальному провадженні. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – С. 294-296.

Титко Анна Василівна,

головний спеціаліст 2-го відділу (взаємодії з оперативними підрозділами)

1-го управління аналітичного Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, кандидат юридичних наук

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

У свій час Барі Джеймс виголос крамольні слова: *«кожен вбитий чи паралізований страхом журналіст – це це на одного свідка плачевного людського становища менше. Кожен напад створює реальність, створюючи атмосферу страху та самоцензури* [1].

Тому аналіз причинно-наслідкового зв'язку між свободою слова та посяганнями на журналістів нерозривно пов'язані. Так, Україна у міжнародному рейтингу свободи преси від організації «Репортери без кордонів» опустилася на одне місце у цьому році, порівняно із минулим. У 2021 році Україна посіла 97 з 180 місць [2].

Як зазначають науковці, *злочини, пов'язані з професійною діяльністю журналістів, – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, які посягають на встановлений порядок здійснення професійної діяльності журналіста його близьких родичів або членів сім'ї, їх життя*

та здоров'я, волю, честь і гідність, права й свободи, власність, інші блага [3].

Найважливішою детермінантою вчинення злочинів проти професійної діяльності журналістів важливо визначити криміногенну інформаційно-пошукову ситуацію в Україні, що обумовлюється також дезінформаційною війною з боку РФ.

Окремо варто звернути увагу на злочини проти журналістів, які вчиняються на тимчасово окупованих територіях Криму, Донецької та Луганської областей. Ідеться про масштабні і систематичні протиправні дії проти українських та іноземних журналістів і працівників ЗМІ, які об'єктивно висвітлювали процес окупації Криму та відкрито виступали проти збройної агресії Росії.

Відповідно до звіту наданого Інститутом масової інформації (далі – ІМІ) «фізична агресія щодо журналістів лишається найпоширенішим типом порушення свободи слова в Україні. У 2021 році, як і у 2020-му, на неї припало 74% всіх зафіксованих ІМІ порушень свободи слова в Україні. Так, основними причинами такої ситуації є карантинні обмеження, корупція і агресивне ставлення до її викриття, закритість влади всіх рівнів та високий рівень безкарності за напади на журналістів».

У січні 2022 р. експерти ІМІ зафіксували в Україні 19 випадків порушень свободи слова. З них 10 стосувалися фізичної агресії проти журналістів [4].

Зменшення кількості перешкоджань роботі журналістів, як зазначає Інститут масової інформації, у 2021 році було пов'язане зі спокійнішою політичною ситуацією (2020 року в Україні відбувалися місцеві вибори), а також з тим, що журналісти більше працювали онлайн, ніж офлайн (опитування ІМІ свідчать, що як мінімум третина редакцій протягом року підтримувала віддалений формат роботи через коронавірус) [4].

Погляди на детермінанти вчинення правопорушень проти законної діяльності журналістів різняться, що залежить конкретно від підходу аналізу наявної емпіричної та теоретичної бази.

Деякі вчені визначають зовнішні (об'єктивні) детермінанти як ключові при підході до аналізу злочинів у сфері професійної діяльності журналістів.

Так, Буряк К.М. вважає за доцільне розглядати такі чинники через призму макро- і мікро- середовище, що включає такі складові як соціально-економічна криза українського соціуму; тенденція «зрощування» ЗМІ із злочинними структурами; наявність політичної складової; відсутність належного моніторингу діяльності ЗМІ в Україні [5, с. 119–120]. Окремою групою причин Буряк К.М. виділяє недоліки у роботі правоохоронних органів та недоліки чинного законодавства та правозастосовної практики.

Розглядаючи детермінанти вчинення такого виду злочинів, варто звернутися до категоризації журналістів як суб'єктів конкретного виду злочинів, що обумовлено здійсненням ними журналістської діяльності як професійної. Як зазначав у своїй доповіді Андрій Шевченко, злочини проти журналістів варто розділити на три категорії: 1) загальнокримінальна злочинність, тобто той вид злочинів, що не пов'язана з виконанням ним службовою і професійною діяльністю; 2) непередбачені злочини, які пов'язані з їхньою професійною діяльністю; 3) сплановані злочини проти журналістів, пов'язані (непов'язані) з професійною діяльністю [6].

В залежності від виду вищезазначених злочинів, суб'єктом яких є журналіст, варто і диференціювати різні групи детермінантів. У своєму аналізі ми зупинимо увагу на причинах, які обумовлюють посягання на журналістів як суб'єктів, які здійснюють свою професійну журналістську діяльність.

Підходи до визначення таких причин різноманітні як і визначення детермінантів вчинення таких злочинів.

Так, варто звернути увагу на думку, висловлену кримінологом І.М. Даньшином, який вважає, що злочинність об'єктивно пов'язана з багатьма економічними, соціальними, суспільно-психологічними, організаційно-управлінськими, демографічними й іншими явищами та процесами, які у своїй сукупності (одні більшою мірою, інші – меншою) детермінують її [7].

Ключовими причинами, що впливають на зростання посягань на журналістів є причини, *породжені недосконалістю законодавчого механізму*:

1) неефективність розслідування злочинів, скоєних стосовно працівників ЗМІ, що в подальшому формує тенденції «безкарності», яка тільки стимулює в подальшому зростання вчинення злочинів у цій сфері (зокрема розслідування обмеження свободи слова на території окупованого Кримського півострову та окремих районів Донецької і Луганської областей); 2) потреба відпрацювання методів розслідування кримінальних правопорушень, які скоюють онлайн; 3) відсутність належного покарання судами осіб, які скоїли злочини щодо журналістів; 4) недосконалість механізму притягнення до юридичної відповідальності винних за вчинення зазначеного виду злочинів (проблема встановлення статусу журналіста під час вчинення злочину, визначення правового статусу на законодавчому рівні інтернет-ЗМІ та журналістів інтернет-ЗМІ тощо); 5) відсутність кримінальної відповідальності за наклеп як інструменту маніпулятивного впливу в українському суспільстві (законодавство про дифамацію).

На часі також існує необхідність внесення змін до законодавства в частині використання кібербулінгу як ефективного інструменту

формування цензури через атмосферу напруженості й залякування журналістів і редакцій, що прямо впливає на роботу медіа.

відсутність взаємодії органів державної влади, суспільства та журналістської громади:

1) неналежна взаємодія між профільними громадськими організаціями та органами державної влади у сфері дотримання вимог журналістської громади;

2) неефективність наявних форм співпраці медійних громадських організацій і правоохоронних та інших державних органів;

3) низький рівень довіри журналістів до уповноважених державних органів щодо їх спроможності захистити, знайти і справедливо покарати злочинців.

слабкість державницьких інституцій, політична корупція, та організована злочинність:

1) напружена політична ситуація в Україні, що призвела до дестабілізації ряду демократичних інституцій, а отже і до зниження гарантій незалежної діяльності журналістів;

2) низький рівень ефективності превентивних заходів, що реалізуються на загальнодержавному рівні;

3) наявність «негласною» політики цензури, що в свою чергу обумовлена ідеологічною війною, яка ведеться країною-агресором (у 2020 р. ІМІ зафіксував лише два публічно відомих випадки цензури, а у 2021 році – вісім. Тренд до посилення цензури зафіксовано як з боку представників влади, так і з боку медіавласників);

4) соціальна стигматизація політично «нелояльних» журналістів (політичне маркування журналістів, які ідеологічно невігідних для тієї чи іншої правлячої верхівки);

5) у переважній більшості відсутність журналістської «гігієни» у відборі матеріалів до друку, що визначається такими індикаторами як *«замовність»*, так звана джинса, матеріалів, переслідування мети підвищення власного рейтингу журналіста за рахунок поширення неперевірених матеріалів, а також необ'єктивність та упередженість у висвітленні певних подій;

6) віктимність особи журналіста та підвищені умови небезпеки, в яких працює журналіст-розслідувач;

Детермінанти вчинення правопорушень проти законної професійної діяльності журналістів в Україні визначаються комплексно при врахуванні усіх чинників: від соціально-економічного становища в країні до індивідуальної правової культури та правосвідомості кожного громадянина.

Вкрай напружена ситуація в Україні, обумовлена наростаючою агресією з боку Росії та веденням активної антиукраїнської пропаганди, безумовно, створює сприятливі умови для підвищення рівня страху серед населення, поширення паніки та маніпуляцій для пересічних громадян, а

ЗМІ стають ключовими фігурами, які ведуть невидиму інформаційну війну за свідомість кожного. А, в свою чергу, також породжує ризики впливу на журналістську спільноту як «п'ятої влади» в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Свобода прессы: безопасность журналистов и безнаказанность», издание ЮНЕСКО, 2002 г.
2. Україна в рейтингу свободи преси втратила одну позицію. Китай і КНДР – лідери з репресій проти ЗМІ. URL: <https://babel.ua/news/73882-ukrajina-u-reytingu-svobodii-pres-vtratiladu-odnu-poziciyu-u-liderah-z-represiy-proti-zmi-kitay-i-kndr>
3. Протидія перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, Л. В. Опришко, А. В. Титко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 124 с.
4. Дані щомісячного моніторингу Інституту масової інформації «Барометр свободи слова». URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-sichen-2022-roku-i43661>
5. Буряк К. М. Диференціація причин та умов вчинення злочинів проти журналістів // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції Випуск 6. м. Дніпро, 2016. 151 с. С. 117–120.
6. Захистити журналістів: чому в Україні зростає кількість злочинів проти медійників. URL: <https://zmina.info/articles/zahystyty-zhurnalistyv-chomu-v-ukrayini-zrostaye-kilkist-zlochyniv-protymedijnykiv-i-yak-czomu-zaradyty/>
7. Даньшин И.Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия : [учеб. пособ.] / И.Н. Даньшин. К. : УМКВО, 1988. 88 с.

Худенко Дмитро Миколайович,
начальник Департаменту кримінального
аналізу Національної поліції України;
Корнейко Олександр Васильович,
завідувач кафедри інформаційних
технологій та кібербезпеки навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
технічних наук, професор

**РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ «ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПОРТАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ»
ЩОДО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НОМЕРИ ТЕЛЕФОНІВ
АБОНЕНТІВ ЗВ'ЯЗКУ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ОСІБ**